

ISSN 2029–2236 (print)
ISSN 2029–2244 (online)
SOCIALINIŲ MOKSLŲ STUDIJOS
SOCIAL SCIENCES STUDIES
2010, 4(8), p. 199–215.

KELETAS KONSTITUCINIŲ FORMOS IR TURINIO REIKALAVIMŲ TEISINIAM REGULIAVIMUI KONSTITUCINIO TEISMO JURISPRUDENCIJOJE

Kristina Grigienė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Konstitucinės teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 2714 546
Elektroninis paštas kristina.grigiene@mruni.eu

Pateikta 2010 m. gegužės 17 d., parengta spausdinti 2010 m. lapkričio 6 d.

Anotacija. *Primant naujus, keičiant ir (arba) papildant jau priimtus įstatymus, kitus teisės aktus visus teisėkūros subjektus saisto ne tik Konstitucija ir įstatymai, reglamentuojantys teisės aktų rengimą, bet ir Konstitucinio Teismo jurisprudencija, joje suformuota oficiali konstitucinė doktrina, todėl straipsnyje nagrinėjama, kokius bendruosius reikalavimus turi atitikti įstatymas bei poįstatyminis (įstatymo įgyvendinamasis) aktas, kad atitiktų Konstituciją. Straipsnyje analizuojami Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, pateikiama Konstitucinio Teismo doktrina tikrinant įstatymo ir poįstatyminio akto atitiktį Konstitucijai pagal: a) normų turinį; b) reguliavimo apimtį; c) formą; d) Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytą priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ar įsigaliojimo tvarką.*

Reikšminiai žodžiai: *Konstitucinio Teismo jurisprudencija, įstatymas, poįstatyminis (įstatymo įgyvendinamasis) aktas, konstituciniai reikalavimai teisiniam reguliavimui.*

Ivadas

Valstybinė valdžia įgyvendinama leidžiant teisės aktus, kuriuose nustatomos atitinkamos bendro pobūdžio elgesio taisyklės. Tai visų pirma yra įstatymai. Tačiau siekis visus visuomeninius santykius sureguliuoti įstatymais sunkiai įgyvendinamas, todėl paprastai daugelio demokratiškos valstybių teisės kūrimo praktika patvirtina neabejotinai reikšmingą vykdomosios valdžios institucijų vaidmenį kuriant nacionalinę teisę, t. y. jie leidžia poįstatyminius teisės aktus, kurie papildo ar patikslina įstatymus, reglamentuoja jų įgyvendinimo tvarką. Tai neretai kelia grėsmę pažeisti žmogaus teises ir laisves, kitas Konstitucijos saugomas vertybes.

Vadovaujantis konstituciocentrinės teisės sistemos samprata, konstitucija suvokiama kaip aukščiausioji teisė, kurią turi atitikti visa kita, t. y. ordinarinė, teisė (įstatymai, tiek konstituciniai, tiek paprastieji, bei poįstatyminiai teisės aktai). Taigi, teisėkūros subjektai nėra visiškai laisvi priimdami teisės aktus. Jie privalo vadovautis Konstitucija ir įstatymais, reglamentuojančiais teisės aktų rengimą. Tačiau teisė netapatinama vien su pozityviaja teise, kurią įprasmina įstatymo (plačiąją prasme) kategorija, o yra fundamentalesnė vertybė¹. Todėl šiuo klausimu svarbus Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – Konstitucinis Teismas, Teismas) vaidmuo. Konstitucinio Teismo septyniolikos metų veiklos praktika (sprendžiant teisės akto konstitucingumo klausimą pagal normų turinį, reguliavimo apimtį, formą, Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytą priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ar įsigaliojimo tvarką) suformulavo gana gausią konstitucinę doktriną, kuria Konstitucija nuolat praturtinama, papildoma. Konstitucinio Teismo priimami teisės aktai daro įtaką teisės sistemai bei teisės normų leidybos proceso dalyviams. Kai Teismas konstatuoja teisės akto nekonstitucingumą, jis tiesiogiai įsiterpia į įstatymų leidybą kaip „negatyvusis įstatymų leidėjas“. Tuo pat metu Konstitucinio Teismo jurisprudencija tampa pozityviaja teise ir kartu su Konstitucija bei įstatymais, reglamentuojančiais teisės aktų rengimą, prisideda prie teisėkūros tobulinimo, kad teisės aktai būtų teisiniai, o ne įtvirtinantys teisėkūros subjektų savivalę. H. Kelzenas buvo teisus sakydamas, kad konstitucinių teismų teisėjai tapo pozityviaisiais įstatymų leidėjais tuo požiūriu, kad jie iš tiesų apsaugo teises².

Straipsnio tikslas – apžvelgti Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje formuluojamus konstitucinius reikalavimus, į kuriuos privalo atsižvelgti teisėkūros subjektai, priimdami teisės aktus. Atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, galima susidaryti tam tikrą, tačiau ne baigtinį sąrašą kriterijų bei reikalavimų, keliamų teisiniam reguliavimui, kad jis atitiktų Konstituciją.

Kaip teigia E. Jarašiūnas, Konstitucinis Teismas yra suformulavęs „įstatyminio reguliavimo apsaugos doktriną“³. Aukščiausios juridinės galios akto egzistavimas struk-

- 1 Kūris, E. Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai. *Jurisprudencija*. 2009, 2(116): 137.
- 2 Jis sulyginęs teises su „prigimtinu įstatymu“ ir įspėjo, kad teisių teisminis gynimas neišvengiamai sunaikins skirtumą tarp negatyviojo ir pozityviojo įstatymų leidėjo. Žr. Stone, S. A. The politics of constitutional review in France and Europe. *International Journal of Constitutional Law*. 2007, 5(1): 83–84.
- 3 Birmontienė, T., et al. *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda*. Vilnius, 2007, p. 149.

ūrizuoja teisės sistemą⁴. Tad neabejotina, kad Konstitucija iš esmės determinuoja visą teisės sistemą, nepalikdama joje jokios pozityvios normos, kuriai būtų suteikta nekvestionuojama reguliavimo laisvė išvengiant to reguliavimo teisėtumo patikros⁵. Teisėtumo principas teisinėje valstybėje reiškia ne tik formos, bet ir turinio teisėtumą. Konstitucinis Teismas, spręsdamas teisės aktų konstitucingumo klausimą, atsižvelgdamas į nagrinėjamos bylos kontekstą, suformuluoja tam tikrus parametrus, į kuriuos teisėkūros subjektai privalo atsižvelgti priimdami teisės aktus. Todėl kitose straipsnio dalyse apžvelgsime teisinio reguliavimo konstitucinius formas bei turinio reikalavimus, formuluojamus Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje.

Rašant straipsnį taikyti teoriniai – mokslinės literatūros analizės, sisteminimo, vertinimo, apibendrinimo bei aprašomasis metodai ir empirinis – teismų praktikos analizės metodas.

1. Įstatymų ir poįstatyminių aktų konstitucingumas pagal normų turinį

Visų pirma, sprendžiant, ar ginčijamas teisės aktas (visas aktas ar jo dalis: straipsnis, punktas, papunktis, sakinytis ar kita nuostata) atitinka tam tikras Konstitucijos nuostatas pagal normų turinį, reikia išsiaiškinti „ginčijamame akte pateiktos ir Konstitucijoje logiškai ir sistemiškai matomos tam tikros vertybės sampratos atitiktį“⁶. Kitaip tariant, teisės normų teisėtumas vertinamas konstitucinių vertybių kontekste⁷. Atitinkamai reikia sutikti su L. B. Tremblay nuomone, kad konstitucinės priežiūros teisėtumas kyla iš to fakto, kad konstitucinės normos ir vertybės išreiškia tokią kolektyvinę valią, kuri yra demokratiškai geresnės kokybės už valią ar sutikimą, išreikštą paprastuose įstatymuose⁸. Vadinasi, reguliavimas įstatymais negali ir neturi prieštarauti konstituciniam, o poįstatyminis aktas – ne tik Konstitucijai, bet ir įstatymams, kuriems vykdyti šis poįstatyminis aktas buvo priimtas.

Pirmoji problema, su kuria susiduria įstatymų leidėjas, yra ta, kad pagal Konstituciją įstatymuose privalu nustatyti tokius reikalavimus (sąlygas), kurie yra konstituciškai pagrįsti bei neprieštarauja Konstitucijai. Konstitucija neleidžia paneigti žmogaus teisių ir laisvių <...>⁹.

Įstatymu negalima susiaurinti teisės apimties, palyginti su ta, kuri nustatyta Konstitucijoje. Toks įstatymas neatitiktų Konstitucijos. M. Romeris teigė, kad joks paprastas įstatymas, išleistas bendrąja tvarka, negalėdamas jokio Konstitucijos nuostato pakeisti,

4 Mesonis, G. Konstitucijos interpretacinis poreikis. *Jurisprudencija*. 2009, 4(118): 48.

5 Mesonis, G. Konstitucija monocentrinėje teisės sistemoje. *Konstitucinė jurisprudencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis*. 2008, 4(12): 224.

6 Šileikis, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 511.

7 Žilys, J. *Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001, p. 148.

8 Tremblay, L. B. The legitimacy of judicial review: The limits of dialogue between courts and legislatures. *International Journal of Constitutional Law*. 2005, 3(4): 621.

9 Birmontienė, T., et al., *supra* note 3, p. 180.

negali jokiam Konstitucijos nuostatui ir prieštarauti, o jeigu vis dėlto prieštarauja, tai yra nekonstitucingas¹⁰.

Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. nutarime pabrėžė, kad Seimas įstatyme negali nustatyti tokių reikalavimų (sąlygų), kuriais būtų iškreipti ar paneigti Konstitucijoje įtvirtinti reikalavimai. Jeigu įstatymais būtų nustatytas kitoks, su konstituciniu konkuruojantis, teisinis reguliavimas, konstitucinės normos ir principai, nustatantys minėtus reikalavimus (sąlygas) ir turintys aukščiausią teisinę galią, būtų paneigti.

Atitinkamai galime teigti, kad ir poįstatyminis reguliavimas neturi iškreipti ar paneigti ne tik Konstitucijos, bet ir įstatymų. Kaip jau minėta, poįstatyminiu teisės aktu yra realizuojamos įstatymo normos, todėl poįstatyminiu teisės aktu negalima pakeisti įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios konkuruotų su įstatymo normomis, nes taip būtų pažeista Konstitucijoje įtvirtinta įstatymų viršenybė poįstatyminių teisės aktų atžvilgiu. Be to, draudžiama žemesnės galios teisės aktais reguliuoti tuos visuomeninius santykius, kurie gali būti reguliuojami tik aukštesnės galios teisės aktais, taip pat žemesnės galios teisės aktuose nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruotų su nustatytu aukštesnės galios teisės aktuose¹¹. Vyriausybės nutarimai pripažįstami prieštaraujančiais Konstitucijai dažniausiai būtent dėl to, kad juose nustatomos kitokios teisės normos, negu yra nustatyta įstatymuose, kad Vyriausybės nutarime įtvirtintos teisės normos savo turiniu konkuruoja su įstatyme nustatytomis normomis¹².

Konstitucijos 94 straipsnio 2 ir 7 punktų normos nustato, jog Vyriausybė vykdo įstatymus, taip pat vykdo kitas pareigas, kurias jai paveda Konstitucija ir kiti įstatymai. Vadinasi, Konstitucija įpareigoja Vyriausybę pakeisti bei papildyti savo anksčiau priimtus aktus, kad jie atitiktų vėliau priimtą įstatymą, arba panaikinti savo anksčiau priimtus aktus, jeigu juose nustatytos teisės normos prieštarauja įstatymo normoms¹³.

Be to, Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalis, numatanti, kad negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai, suponuoja ir tai, kad poįstatyminis aktas negali būti priimtas remiantis įstatymu, kuris prieštarauja Konstitucijai. Priešingu atveju būtų klaidinga prezumpcija, esą poįstatyminis teisės aktas turi atitikti antikonstitucinį įstatymą. Tokia prezumpcija paneigtų Konstitucijoje įtvirtintą teisės aktų hierarchijos, kurios viršūnėje yra Konstitucija, sampratą.

Dar viena teisėkūros problema, į kurią yra atkreipęs dėmesį Konstitucinis Teismas (2004 m. gruodžio 13 d., 2004 m. gruodžio 29 d., 2005 m. rugsėjo 29 d. ir kt. nutarimuose) – teisės normų aiškumas ir neprieštarinumas. Teisinis reguliavimas turi būti suprantamas, o teisė aktų formuluotės turi būti tikslios, turi būti užtikrinami teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu

10 Romeris, M. *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*. Vilnius: Pozicija, 1994, p. 29.

11 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl valstybės tarnybos“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 181-6708.

12 Sinkevičius, V. Poįstatyminis teisės aktas Konstitucinio Teismo nutarimuose. *Jurisprudencija*. 2003, 46(38): 58.

13 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas „Dėl operatyvinės įskaitos sudarymo ir naudojimo tvarkos“. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 30-840.

skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius. Įtvirtintos netikslios teisės normų formuluotės kelia grėsmę, kad gali būti pažeistos žmogaus teisės bei laisvės ar kitos Konstitucijos saugomos vertybės. Be to, negalima vienu metu ir reikalauti tam tikro elgesio, ir jį drausti. Teisinis reguliavimas visais atvejais turi būti aiškus, jis negali kelti dviprasmybių, todėl sąvokos įstatyme turi būti vartojamos tiksliai, pagal jų tikrąją prasmę¹⁴. Įstatymų tarpusavio nesuderinamumas, įstatymuose vartojamų sąvokų neapibrėžtumas, leidžiantis įvairiai aiškinti įstatymų normų turinį ir dviprasmiškai suvokti teisinio reguliavimo ribas, normų konkurencija sunkina teisės normų taikymą, mažina jų efektyvumą, skatina teisinį nihilizmą¹⁵.

Tačiau problema ta, kad šiuolaikiniai įstatymai dažniausiai nėra besąlyginiai ir tikslūs. Šiuolaikiniame pasaulyje aplinkybės įstatymo reglamentavimo srityje keičiasi labai greitai. Be to, pliuralistinėje visuomenėje sudėtinga susitarti dėl specifinių taisyklių. Todėl nenuostabu, kad parlamentų leidžiamų įstatymų terminai ar sakinių formuluotės ne itin tikslūs. Tačiau, kaip pažymi F. V. Comella, net kai teisėkūros subjektai vartoja tikslūs terminus situacijai, kuriai priskiriama tam tikra teisinė elgesio taisyklė, apibrėžti, jie dažnai įtraukia ir bendresnių sąlygų, kurios leidžia teisės taikytojams išplėsti grupę atvejų, prie kurių taisyklės prisitaiko, arba suvaržyti tą grupę įvedant išimtis iš taisyklės¹⁶. Kartu pažymėtina, kad ir Konstitucinis Teismas neretai yra linkęs paaiškinti neaiškias teisės aktų formuluotes taip, kad jose išdėstytų nuostatų realizavimas nepažeistų Konstitucijos normų ir konstitucinių principų, t. y. atitiktų Konstituciją. Taigi, taikomas, kaip nurodo V. Sinkevičius, „įstatymo teisingo aiškinimo“ metodas¹⁷. Konstituciją atitinkantis aiškinimas leidžia išsaugoti ginčijamą nuostatą teisės sistemoje ir išvengti konfrontacijos su įstatymų leidėju.

Konstitucinis Teismas, taikydamas „įstatymo teisingo aiškinimo“ metodą, vartoja tokias formuluotes: „kitoks minėtos nuostatos aiškinimas pažeistų“ (1999 m. birželio 23 d. nutarimas), „tik taip suprantant įstatymo nuostatą ji neprieštarauja Konstitucijai“ (1997 m. kovo 12 d. nutarimas), „reikalavimo negalima interpretuoti kaip esą reiškinčio, kad...“ (2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas) ir kitas.

Be to, kai kada Konstitucinis Teismas (pvz., 1999 m. kovo 4 d. nutarime) nurodo, kad tam tikras neaiškumas savaime nėra pakankamas pagrindas pripažinti teisės aktą (jo dalį) prieštaraujančiu Konstitucijai. Tai sprenddamas Teismas atsižvelgia į teisinio reguliavimo visumą, nagrinėjamos bylos aplinkybes, ar dėl neaiškaus teisinio reguliavimo nėra pažeidžiamos žmogaus teisės ir laisvės bei kita. Vadinasi, siekiama, kad šiomis normomis nebūtų pažeista Konstitucija.

14 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 10 d. nutarimas „Dėl valstybinių pensijų skyrimo“. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 14–370.

15 Sinkevičius, V. Konstitucijos įgyvendinimas įstatymų leidyboje. *Justitia*. 1996, 5: 3.

16 Comella, F. V. The European model of constitutional review of legislation: Toward decentralization? *International Journal of Constitutional Law*. 2004, 2: 471.

17 Sinkevičius, V. Įstatymas Konstitucinio Teismo nutarimuose. *Teisė*. 2004, 50: 132.

2. Įstatymų ir poįstatyminių aktų konstitucingumas pagal reguliavimo apimtį

Konstitucinis Teismas ne kartą vertino įstatymo ir poįstatyminio akto tarpusavio santykių problemas. Jis yra pažymėjęs, kad įstatymo ir poįstatyminio akto reguliavimo ribos priklauso nuo daugelio veiksnių – teisės tradicijų, visuomenės politinės ir teisinės kultūros lygio, tačiau tiek teisės teorijoje, tiek įstatymų leidybos praktikos požiūriu tam tikri visuomenės prioritetiniai dalykai turi būti reguliuojami tik įstatymais. Demokratinėje visuomenėje prioritetas teikiamas žmogui, todėl viskas, kas susiję su pagrindinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis, reguliuojama įstatymais. Tai ir žmogaus teisių ir laisvių patvirtinimas, ir jų turinio apibrėžimas, ir apsaugos bei gynimo teisinės garantijos, ir leistinas jų apribojimas, ir kt.¹⁸. Vadinasi, poįstatyminiu aktu negalima nustatyti asmens teisių atsiradimo sąlygų, taip pat riboti ar išplėsti teisės apimties, palyginti su ta, kuri nustatyta įstatyme (Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas). Šią nuostatą galime suprasti kaip reiškiančią, kad poįstatyminiais aktais gali būti reglamentuojami tik žmogaus teisių įgyvendinimo procesiniai (procedūriniai) santykiai, atskirų žmogaus teisių įgyvendinimo tvarka ir kt., tačiau žmogaus teisių ir laisvių turinį apibrėžti ar jų įgyvendinimo garantijas įtvirtinti galima tik įstatymu.

Konstitucijos įtvirtintas valdžių padalijimo bei konstitucijos viršenybės principai įpareigoja teisėkūros subjektus ne tik laikytis nustatytų teisės aktų priėmimo procedūrų, bet ir tam tikrus santykius reglamentuoti tik tam tikros rūšies teisės aktais. Be to, valdžių padalijimo principas reikalauja, kad jokia valstybės valdžios institucija nesisavintų kitai valstybės valdžios institucijai priskirtos kompetencijos, taip pat jokia valstybės valdžios institucija negali jai priskirtos kompetencijos perleisti ar atsakyti. Tai atitinkamai suponuoja nuostatą, kad Lietuvos Konstitucija nenumato galimybės Seimui perduoti įstatymų leidybos teisę kitoms valstybės valdžios institucijoms. Įstatymų leidybos įgaliojimo perdavimas galimas nebent prieš tai pakeitus Konstituciją.

Be to, ir pati Vyriausybė savo nutarimais negali išplėsti jai įstatymais bei Seimo nutarimais nustatytos kompetencijos. Jeigu Vyriausybė savo nutarimais nustatytų sau daugiau įgaliojimų negu tai numatyta įstatyme ar Seimo nutarime, toks Vyriausybės nutarimas būtų pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai¹⁹.

Atskleisdamas įstatymuose bei Seimo nutarimuose vartojamos formulotės „Vyriausybės nustatyta tvarka“ turinį, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad jeigu pagal įstatymą atitinkamą tvarką turi nustatyti Vyriausybė, tai būtent pati Vyriausybė, o ne kuris nors kitas subjektas ir turi nustatyti šią tvarką. Vyriausybė savo nutarimu negali perleisti kuriai nors kitai valstybės institucijai jai įstatymo nustatytų įgaliojimų²⁰. Tai vėlgi siejasi su jau minėtu valdžių padalijimo principu.

18 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas „Dėl piliečių nuosavybės teisių į žemę atkūrimo“. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 89-2007.

19 Sinkevičius, V., *supra* note 12, p. 59.

20 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas „Dėl operatyvinės įskaitos sudarymo ir naudojimo tvarkos“. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 30–840.

Konstitucinis Teismas 1995 m. spalio 26 d. nutarime yra atkreipęs dėmesį, kad tokia teisės kūrimo praktika, kai į poįstatyminį teisės aktą perkeliama daugelis įstatymo normų nenurodant teisės šaltinio, laikytina ydinga. Ji ne tik apsunkina teisės normų taikymą, bet ir gali sukelti neaiškumą, kas yra tikrasis atitinkamo teisinio reguliavimo šaltinis – įstatymas ar poįstatyminis teisės aktas. Tačiau prisiminkime kitą Konstitucinio Teismo nuostatą, kad „poįstatyminiu aktu negalima nustatyti asmens teisių atsiradimo sąlygų“. Vadinas, jei poįstatyminiame akte nustatytos, perkeliančios iš įstatymo, asmens teisių atsiradimo sąlygos, poįstatyminis teisės aktas gal neprieštarauja Konstitucijai pagal kitus vertinimo parametrus, tačiau pasirinkta juridinė teisėkūros technika bus ydinga. Ko gero, tokį Konstitucinio Teismo argumentavimą, kad „teisės kūrimo praktika, kai į poįstatyminį teisės aktą perkeliama daugelis įstatymo normų nenurodant teisės šaltinio, laikytina ydinga“, galima paaiškinti kita jo nuostata, jog „poįstatyminiu aktu negalima pakeisti įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų“. O nagrinėjamu atveju įstatymo bendro pobūdžio teisės normos kaip tik tiesiog ir perkeliamos į poįstatyminį teisės aktą, kuriame nieko naujo nesukuriama ir kuris įstatymo turinio nepakeičia.

Tačiau kita vertus, Vyriausybė, vykdydama įstatymus ir Seimo nutarimus dėl įstatymų įgyvendinimo, neprivalo poįstatyminiuose aktuose nurodyti konkrečių įstatymų, Seimo nutarimų ar Respublikos Prezidento dekretų, kuriuos ji vykdo priimdama poįstatyminį teisės aktą (Konstitucinio Teismo 2001 m. gruodžio 18 d. nutarimas).

Tiek teisės literatūroje, tiek ne viename (1995 m. spalio 26 d., 1995 m. gruodžio 22 d., 2004 m. kovo 5 d.) Konstitucinio Teismo nutarime yra nurodomi teisės normų bendrumo, leidžiančio jas taikyti visiems numatytiems teisės subjektams, lygiateisiškumo bei prigimtinio teisingumo principai. Šie konstituciniai siekiai gali būti įgyvendinti užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos. Tačiau teisingumo negalima pasiekti pripažįstant tik vienos grupės arba vieno asmens interesus ir kartu neigiant kitų interesus. Kita vertus, būtent prigimtinio teisingumo principu grindžiamas pozityviosios diskriminacijos galimumas. Konstitucinis Teismas yra nurodęs, jog Konstitucijoje įtvirtintą lygiateisiškumo principą reikia analizuoti „kompleksiškai, o ne formaliai pažodžiui“²¹. Konstitucinis Teismas 1997 m. gegužės 6 d. nutarime yra konstatavęs, kad esant pakankamai motyvuotam ir pagrįstam reikalui, atskiroms subjektų grupėms įstatymu galima nustatyti specialų teisinį statusą ar įtvirtinti tam tikrus teisinės padėties ypatumus. Tai reiškia, kad konstitucinis asmenų lygybės principas nepaneigia galimybės tam tikrus žmones dėl objektyviai egzistuojančių aplinkybių ir esant būtinybei traktuoti skirtingai.

Konstitucinis Teismas 1995 m. sausio 24 d. išvadoje yra konstatavęs, kad galioja bendrasis teisės principas: *lex non cogit ad impossibilia* – įstatymas nereikalauja to, kas neįmanoma. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje šis principas kol kas dar nėra išplėtotas. E. Kūris šį principą dar apibūdina taip: „normų „adresatų“ pajėgumas elgtis pagal normų reikalavimus“²².

21 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos“. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 9–199.

22 Kūris, E. Koordinaciniai ir determinaciniai principai. *Jurisprudencija*. 2002, 26(18): 43.

Kitas svarbus reikalavimas, keliamas įstatymams bei poįstatyminiams aktams, – tai teisės normų prieinamumas, galėjimas jas žinoti ir normų išankstinis pobūdis, t. y. *lex retro non agit* principas, pagal kurį teisės aktų galia yra nukreipta į ateitį, o teisės aktų galiojimas atgaline tvarka galimas tik jeigu būtų palengvinama teisės subjektų padėtis nepakenkiant kitiems teisės subjektams (*lex benignor retro agit*). Paprastai teisės aktai, panaikinantys veikos baudžiamumą ar administracinę atsakomybę arba švelninantys sankciją, veikia atgaline data. Vis dėlto Konstitucinis Teismas 1998 m. kovo 25 d. nutarime pateikė tam tikrą išimtį, kad ir kitose teisės šakose atgalinio veikimo galią turinčio teisės akto priėmimas būtų galimas, jei tai nurodyta pačiame įstatyme ir jei toks teisės aktas nepablogintų teisinės teisės subjektų padėties.

Minėtame nutarime taip pat konstatuota, kad *lex retro non agit* svarbus ir būtinas veiksnys užtikrinant teisės, įstatymų, teisinės tvarkos stabilumą ir tvirtumą, teisinių santykių subjektų teises, pasitikėjimą valstybėje priimtais teisės aktais. Teisės subjektas turi būti įsitikinęs, kad jo elgesys, atitinkantis tuo metu galiojančius teisės aktus, ir vėliau bus laikomas teisėtu ir nesukeliantis jam neigiamų teisinių padarinių. Teisinis reguliavimas turi būti pakankamai stabilus, įstatymai gali būti keičiami tik laikantis Konstitucijoje, įstatymuose ir Seimo statute nustatytos tvarkos²³. Ir tai, rodos, suprantama, nes jeigu teisiniu reguliavimu būtų galima įsiterpti į jau pasibaigusius teisinius santykius, tai sudarytų prielaidas paneigti asmenų teisėtus lūkesčius, teisinį tikrumą ir teisinį saugumą, konstitucinį teisingumo principą. Pasak M. Romerio, įstatymo nepastovumas, teisės normos normatyvinės galios atsitiktinumas nėra sveikas ir gali kenkti teisei tvarkai²⁴.

Su teisės normų išankstiniu pobūdžiu bei teisinės tvarkos stabilumu siejasi kitas reikalavimas – negalimumas bausti už tai, kas nebuvo uždrausta. Negalima iš asmens reikalauti laikytis taisyklių, kurių jo veiklos metu nebuvo ir todėl jis negalėjo žinoti būsimų reikalavimų. Teisės subjektas turi būti tikras, kad jo veiksmai, padaryti vadovaujantis teisės aktais, galiojusiaisiais jų padarymo metu, bus laikomi teisėtais²⁵.

Reguliuodamas Konstitucijoje įtvirtintų žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimą įstatymų leidejas negali nepagrįstai pabloginti asmens teisinės padėties, paneigti įgytų teisių, ignoruoti asmens teisėtus interesus²⁶.

Konstitucinis Teismas 1997 m. vasario 13 d. nutarime konstatavo, kad teisių ir laisvių apribojimai turi atitikti teisingumo sampratą bei reikalavimus, turėtų būti atsižvelgiama į teisėtumo ir būtinumo demokratinėje visuomenėje kriterijus. Taip pat ir pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją asmens teisių ir laisvių ribojimai yra galimi, t. y. laikomi pagrįstais, jeigu atitinka minėtas dvi sąlygas: 1) yra teisėti ir 2) būtinai reikalingi demokratinėje visuomenėje. Teisėtumo reikalavimas reiškia, kad apribojimai turi būti nustatomi tik įstatymu, kuris viešai paskelbiamas, o jo normos suformuluojamos pakankamai aiškiai. Be to, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad ribojant pagrindines žmogaus teises turi būti laikomasi esminės nuos-

23 Sinkevičius, V., *supra* note 17, p. 131.

24 Romeris, M., *supra* note 10, p. 120.

25 Kūris, E., *supra* note 22, p. 42.

26 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas „Dėl nuosavybės teisių atkūrimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 24-1004.

tatos, kad negalima apribojimais pažeisti kokios nors pagrindinės žmogaus teisės turinio esmės. Jeigu teisė taip apribojama, kad jos įgyvendinti pasidaro neįmanoma, jeigu teisė suvaržoma peržengiant protingai suvokiamas ribas arba neužtikrinamas jos teisinis gynimas, būtų pagrindas teigti, jog pažeidžiama pati teisės esmė, o tai tolygu šios teisės neigimui²⁷. Be to, ribojant žmogaus teises ir laisves turi būti laikomasi proporcingumo principo.

Kaip matome, vienas svarbių žmogaus teisių bruožų – jų ribojimo galimybės pripažinimas. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kai kurių teisių ribojimo galimybės ir kai kurios sąlygos yra nurodytos tiesiogiai Konstitucijoje, pavyzdžiui, pagal Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalį laisvė reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu, jei tai būtina apsaugoti žmogaus sveikatai, garbei ir orumui, privačiam gyvenimui, dorovei ar ginti konstitucinei santvarkai.

Taigi, galime skirti šias žmogaus teisių ir laisvių ribojimo sąlygas: 1) ribojama tik įstatymu, 2) ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje, siekiant apsaugoti konstitucines vertybes bei konstituciškai svarbius tikslus, 3) laikomasi proporcingumo principo ir 4) ribojimais nėra paneigiama žmogaus teisių ir laisvių esmė bei prigimtis.

Kalbant apie įstatymų numatytą teisių ir laisvių apsaugą, paminėtinas kitas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje teisėkūros subjektams formuluojamas reikalavimas: negalimumas nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuriuo būtų apribota ar paneigta asmens konstitucinė teisė kreiptis į teismą. Šį reikalavimą suponuoja ir Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalis, nustatanti, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą.

Konstitucinis Teismas 2002 m. liepos 2 d. nutarime pažymėjo, jog pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad visus ginčus dėl asmens teisių ar laisvių pažeidimo būtų galima spręsti teisme. Gali būti nustatyta ir ikiteisminė ginčų sprendimo tvarka. Tačiau negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų paneigta asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės pažeidžiamos, teisė ginti savo teises ar laisves teisme.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ne kartą konstatuota, kad asmens konstitucinė teisė kreiptis į teismą negali būti dirbtinai suvaržyta, taip pat negali būti nepagrįstai pasunkintas šios teisės įgyvendinimas; teisę ginti savo teises ir laisves teisme turi kiekvienas asmuo, manantis, kad jo teisės ar laisvės pažeistos; asmeniui jo pažeistų teisių gynyba teisme garantuojama neatsižvelgiant į jo teisinį statusą; asmens pažeistos teisės, *inter alia* įgytosios teisės, ir teisėti interesai turi būti ginami nepaisant to, ar jie yra tiesiogiai įtvirtinti Konstitucijoje; asmens teisės turi būti ne formaliai, o realiai ir veiksmingai ginamos tiek nuo privačių asmenų, tiek nuo valdžios institucijų ar pareigūnų neteisėtų veiksmų. Jeigu būtų neužtikrinta asmens konstitucinė teisė kreiptis į teismą, būtų nepaisoma ir visuotinai pripažinto bendrojo teisės principo *ubi ius, ibi remedium* – jeigu yra kokia nors teisė (laisvė), turi būti ir jos gynimo priemonė. Tokia teisinė situacija, kai kuri nors asmens teisė ar laisvė negali būti ginama, taip pat ir teismine tvarka, nors

27 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas „Dėl Komerčių bankų įstatymo“. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 36-915.

pats asmuo mano, kad ši teisė ar laisvė yra pažeista, pagal Konstituciją yra neišmanoma, Konstitucija jos netoleruoja²⁸.

Be to, Konstitucinis Teismas 2000 m. birželio 30 d. nutarime pažymėjo, kad teisinis reguliavimas yra ydingas ir tuomet, kai asmuo, įgyvendindamas savo konstitucinę teisę kreiptis į teismą (pvz., teisę, kad jo byla būtų išnagrinėta apeliacine tvarka), negali įgyvendinti kitos savo konstitucinės teisės (pvz., teisės, kad jam būtų atlyginta padaryta materialinė ir moralinė žala). Vadinasi, negali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį asmuo, įgyvendindamas vieną konstitucinę teisę, netektų galimybės įgyvendinti kitą konstitucinę teisę.

Konstitucinis Teismas tirdamas Vyriausybės 1993 m. rugsėjo 30 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemos operatyvinės veiklos nuostatų patvirtinimo“, kuris buvo pažymėtas žyma „visiškai slaptai“, konstitucingumą 2000 m. balandžio 5 d. nutarime pabrėžė, kad norminiai teisės aktai, reguliuojantys santykius, susijusius su konstitucinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis bei jų įgyvendinimu, neturi būti žymimi jokiais slaptumo žymomis. Pagal Konstituciją negali būti jokių slaptų įstatymų ar kitų teisės aktų, reguliuojančių žmogaus teises ir laisves bei jų gyvendinimą. Kartu Teismas pažymėjo, kad pagal Konstitucijos 105 straipsnį Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus ir privalo tirti bei priimti sprendimus, ar Konstitucijai neprieštarauja bet kuris įstatymas ar kitas Seimo priimtas aktas, taip pat ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja bet kuris Respublikos Prezidento aktas ar Vyriausybės aktas, nepaisant to, ar teisės aktas yra (ar būtų) pažymėtas visiško slaptumo, slaptumo, konfidencialumo ar kokia nors kita žyma.

Konstitucijai prieštaraujančiu gali būti pripažintas ne tik įstatymas, nustatantis nepagrįstus draudimus, ribojančius žmogaus teises ir laisves, bet ir įstatymas, kuriame nėra įtvirtintos tokios teisės, kurios jame turi būti įtvirtintos²⁹. Vadinasi, Konstitucinis Teismas pripažįsta teisinį reguliavimą prieštaraujančiu Konstitucijai, nes jame nebūna įtvirtintas tam tikras būtinas nustatyti teisinis reguliavimas, t. y. konstatuoja legislatyvinę omisiją – teisės spragą, kurią draudžia Konstitucija (arba kuris nors kitas aukštesnės galios teisės aktas). Konstitucinis Teismas 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendime pažymėjo, kad jeigu įstatymuose ar kituose žemesnės galios teisės aktuose (jų dalyse) nėra nustatytas tam tikras teisinis reguliavimas, Konstitucinis Teismas turi konstitucinius įgaliojimus pripažinti tuos įstatymus ar kitus teisės aktus (jų dalis) prieštaraujančiais Konstitucijai ar kitiems aukštesnės galios teisės aktams tais atvejais, kai dėl to, kad tas teisinis reguliavimas nėra nustatytas būtent tiriamuosiuose įstatymuose ar kituose teisės aktuose (būtent tiriamosiose jų dalyse), gali būti pažeidžiami Konstitucijos principai ir (arba) normos, kitų aukštesnės galios teisės aktų nuostatos. Kaip matome, tai suponuoja nuostatą, kad *legislatyvinė omisija* nuo kitų teisės spragų skiriasi tuo, kad ji visuomet yra atitinkamą teisės aktą išleidusio subjekto teisėkūros veiksmo, o ne jo neveikimo padarinys³⁰.

28 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas „Dėl teisenos nutraukimo“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 88-3475.

29 Sinkevičius, V., *supra* note 17, p. 127.

30 Dėl ribotos straipsnio apimties *legislatyvinės omisijos* klausimas detaliau nebus nagrinėjamas.

3. Įstatymų ir poįstatyminių aktų konstitucingumas pagal formą

Konstitucijoje nurodyti Seimo, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai (įstatymai, nutarimai ar dekretai), iš esmės nustatant, kad šių institucijų įgaliojimai gali būti įgyvendinami priimant tik tam tikros formos aktus. Todėl akivaizdu, kad tiek norminiai, tiek formaliai individualūs ir vienkartinio taikymo Seimo, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai gali pažeisti Konstituciją pagal formą³¹.

Reikia pasakyti, kad Konstitucijoje taip pat yra nemažai nuostatų, kuriose vartojama formuluotė „*nustato įstatymas*“, pavyzdžiui: referendumo skelbimo ir vykdymo tvarką nustato įstatymas (9 str. 4 d.); pilietybės įgijimo ir netekimo tvarką nustato įstatymas (12 str. 3 d.); asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas (30 str. 2 d.); piliečiams laiduojama peticijos teisė, kurios įgyvendinimo tvarką nustato įstatymas (33 str. 3 d.) ir kt.

Konstitucijoje vartojamą formuluotę „*nustato įstatymas*“ Konstitucinis Teismas interpretuoja kaip reiškiančią, jog jeigu pagal Konstituciją tam tikrus visuomeninius santykius turi reguliuoti įstatymas, tai tokius santykius ir turi reguliuoti tik įstatymas, o ne kuris nors kitas aktas. Taip pat šiame kontekste pabrėžtina, jog iš minėtos konstitucinės formuluotės įstatymų leidėjui kyla pareiga išleisti Konstitucijoje nurodytą įstatymą³². Jeigu tam tikri santykiai pagal Konstituciją turi būti reguliuojami įstatymu, tačiau įstatymų leidėjas nėra išleidęs tokio įstatymo, Konstitucijoje nurodyti santykiai negali būti sureguliuoti poįstatyminiu teisės aktu. Be to, šis draudimas numatytas ne tik Vyriausybės ar Prezidento atžvilgiu, bet ir įpareigoja patį Seimą, sprendžiant klausimus, kurie yra įstatymo reguliavimo dalykas, priimti įstatymą kaip teisės akto formą, nes nutarimas yra žemesnės teisinės galios aktas. Poįstatyminiais teisės aktais negalima reguliuoti tų visuomeninių santykių, kurie yra įstatymo reguliavimo dalykas.

Taigi, reikalavimas laikytis teisės akto formos numatytas ne tik Seimui, bet ir kitiems teisėkūros subjektams, kurių teisės aktai gali būti konstitucinės kontrolės dalyku.

Pagal Konstitucijos 95 straipsnį Vyriausybė, sprendama valstybės valdymo reikalus, turi priimti tik nutarimus ir juos pasirašyti turi Ministras Pirmininkas ir tos srities ministras. Šis konstitucinis imperatyvas suponuoja tai, kad Vyriausybės sprendimai, kuriais sprendžiami valstybės valdymo reikalai ir kurie įrašyti ne į Vyriausybės nutarimą, bet į kitą teisės akto formą (pvz., į Vyriausybės posėdžio protokolą), prieštarauja Konstitucijai.

Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad po 2004 m. liepos 13 d., kai įsigaliojo konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“, Vyriausybė dėl pasiūlymų priimti Europos Sąjungos teisės aktus gali priimti sprendimus ar rezoliucijas, kurių priėmimui netaikomos Konstitucijos 95 straipsnio nuostatos. Vyriausybės įstatymo (2010 m. sausio 1 d. redakcija) 41¹ straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Vyriausybės sprendimai ir Vyriausybės rezoliucijos priimami Vyriausybės pasitarime dalyvaujančių

31 Šileikis, E., *supra* note 6, p. 501.

32 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas „Dėl valstybinių socialinio draudimo pensijų“. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 113-5057.

Vyriausybės narių balsų dauguma. Be to, 41¹ straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad Vyriausybė, svarstydamą Lietuvos Respublikos pozicijas dėl pasiūlymų priimti Europos Sąjungos teisės aktus, gali priimti sprendimus, o dėl kitų Europos Sąjungos dokumentų – rezoliucijas. Konstitucinis Teismas 2001 m. lapkričio 29 d., 2003 m. gegužės 30 d., 2010 m. vasario 26 d. nutarimuose konstatavo, jog visa tai, ką Vyriausybė daro įgyvendindama Konstitucijoje bei įstatymuose jai nustatytą kompetenciją, yra valstybės valdymo reikalų sprendimas. Tačiau oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, kad Vyriausybė, sprenddama valstybės valdymo reikalus, visada turi priimti nutarimus, netaikytinos Vyriausybės rezoliucijoms ir sprendimams, kurie priimami pagal Lietuvos Respublikos konstitucinio akto „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ 4 dalį³³. Todėl galima teigti, kad, papildžius Konstituciją konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“, atsirado Konstitucijos 95 straipsnio išimtis, t. y. Vyriausybė valstybės valdymo reikalus gali spręsti ne tik nutarimais, bet ir sprendimais bei rezoliucijomis, tačiau tik tuomet, kai nagrinėja pasiūlymus priimti Europos Sąjungos teisės aktus. Reikia pažymėti, kad Konstitucinis Teismas dar nėra tyręs Vyriausybės sprendimų ar rezoliucijų atitikties Konstitucijai.

4. Įstatymų ir poįstatyminių aktų konstitucingumas pagal priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ir įsigaliojimo tvarką

Konstitucingumo kontrolė pagrįsta analize, ar ginčijamas teisės aktas atitinka Konstitucijos nuostatas pagal priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ir įsigaliojimo tvarką. Konstitucinis Teismas tirdamas, ar teisės aktas atitinka Konstitucijos nuostatas pagal priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ir įsigaliojimo tvarką, sprendžia ne tik teisės, bet ir fakto klausimus, t. y. ar teisės aktą išleidusio subjekto faktiniai veiksmai teisės akto leidybos procese nepažeidė teisės aktų leidybą reguliuojančių nuostatų.

Pagal Konstitucijos 69 straipsnio 1 dalį įstatymai Seime priimami laikantis įstatymo nustatytos procedūros, o pagal Konstitucijos 76 straipsnį Seimo struktūrą ir darbo tvarką nustato Seimo statutas, kuris turi įstatymo galią. Atsižvelgiant į tai, jog įstatymų leidyba yra Seimo veikla, galima teigti, kad pagal Konstituciją įstatymų priėmimo tvarka gali būti reguliuojama tiek Seimo statutu, tiek ir kitais įstatymais. Vadinas, leidžiant teisės aktus turi būti laikomasi konstitucinių teisėkūros procedūrinių reikalavimų, taip pat ir tų, kuriuos yra nusistatęs pats teisėkūros subjektas.

Kaip jau minėta, tam, kad teisės subjektai galėtų organizuoti savo veiklą pagal teisės normų reikalavimus, yra nustatyta įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarka. Teisės subjektams svarbus ne tik teisės normų turinys, bet ir jų galiojimas

33 Žr., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarimas „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schemos paskelbimo“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 72-2865; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Respublikos Prezidento ir Vyriausybės veiklos tyrimo administraciniuose teismuose, taip pat dėl Valstybinės lošimų priežiūros komisijos nario atleidimo“. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 56-2766.

laike, ypač jeigu dėl naujai priimto ar pakeisto teisės akto reikia pasiruošti koreguoti savo veiklą³⁴.

Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalis įtvirtina, kad galioja tik paskelbti įstatymai. Vadinasi, jeigu įstatymai nėra oficialiai paskelbti, tai jie negalioja ir negali būti taikomi.

Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalį, savo aktuose yra konstatavęs, kad: įstatymų paskelbimas – būtina sąlyga jiems įsigalioji; įstatymu turi būti nustatyta įstatymų paskelbimo tvarka ir informacijos šaltinis, kuriame įstatymai turi būti paskelbti; įstatymų paskelbimas turi būti toks, kad teisės subjektai būtų tikri, jog paskelbtas įstatymas ir yra būtent tas, kurį priėmė Seimas arba kuris buvo priimtas referendumu; toks įstatymų paskelbimas yra oficialus; oficialus įstatymų paskelbimas laikantis Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytos tvarkos yra būtina sąlyga ne tik įstatymams įsigalioji, bet ir tam, kad teisės subjektai žinotų, kokie įstatymai galioja, koks yra jų turinys, ir juos vykdytų; demokratinėje teisinėje valstybėje negali būti nepaskelbtų įstatymų; įstatymai turi būti paskelbti viešai; teisė negali būti nevieša³⁵.

Be to, kaip jau prieš tai išsiaiškinome, įstatymai, išskyrus kai kurias išimtis, paprastai neveikia atgaline tvarka, t. y. jie netaikomi įvykusiems teisiniams faktams ir teisi-nėms pasekmėms, kurios atsirado prieš įsigaliojant naujai priimtam norminiam aktui.

Konstitucinis Teismas, analizuodamas teisės aktų atgalinio veikimo problemas, Vyriausybės nutarimų atžvilgiu yra konstatavęs, kad Vyriausybės nutarimas, priimtas taikant įstatymo normas ir nustatantis grįžtamąją jų galią, visais atvejais neatitinka įstatymo, nes juo įsiterpiama į to įstatymo galiojimo ribas ir pažeidžiama jo viršenybė poįstatyminių aktų atžvilgiu (Konstitucinio Teismo 1994 m. kovo 16 d. nutarimas).

Be to, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad poįstatyminis teisės aktas, skirtas įstatymui realizuoti, negali įsigalioji anksčiau, negu įsigalioja pats įstatymas, kad tokiu poįstatyminiu teisės aktu negalima įgyvendinti dar neįsigaliojusio įstatymo normų (Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 29 d. nutarimas).

Jeigu Konstitucijoje ar įstatymuose yra nustatyti atitinkami reikalavimai, kurių turi būti laikomasi leidžiant įstatymus, Vyriausybės aktus, Respublikos Prezidento aktus, Konstitucinis Teismas tiria ir tai, ar tokių reikalavimų buvo laikomasi, faktines aplinkybes, nes, jų nenustačius, būtų neįmanoma iširti ir įstatymų, kitų teisės aktų atitiktis Konstitucijai³⁶. Vadinasi, Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje, tirdamas įstatymų (*inter alia* kitų teisės aktų) konstitucingumą, tiria ir tai, ar buvo atlikti konkretūs veiksmai, kurie pagal įstatymus turėjo būti atlikti prieš priimant įstatymą, kuris yra ginčijamas.

Apibendrinant galime pasakyti, jog siekiant, kad valstybės kuriamos teisės normos atitiktų prigimtine teisę, jos privalo atspindėti bendrus interesus, teisingumą, visų pirma prilyginamą proporcingai lygybei. Teisės aktai yra teisėti, kai juos pagal savo kompetenciją priima teisėkūros institucija ir kai jie paskelbiami taip, kad visi tampa žinomi visiems tei-

34 Žilys, J. Teisėkūra ir konstitucinė justicija. *Teisės problemos*. 2000, 2: 91.

35 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarimas „Dėl Kuršių Nerijos nacionalinio parko planavimo schemos paskelbimo“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 72-2865.

36 Sinkevičius, V. Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos. *Jurisprudencija*. 2005, 67(59): 12.

sės subjektams³⁷. Nuo XX a. konstitucinė priežiūra ne tik nepaneigia ir nemenkina įstatymo, priešingai – ji padeda tobulinti teisinę sistemą, stiprina konstitucinį teisėtumą³⁸. Konstitucinio Teismo aktuose ypač daug dėmesio skiriama išsiaiškinti, ar teisėkūroje laikomasi teisinio legitimumo principo, t. y. ar teisėkūroje neignoruojami pagrindiniai teisės reikalavimai, teisinės formos ir procedūros, Konstitucijoje ir įstatymuose nustatyti teisėkūros subjektų įgaliojimai.

Išvados

Teisėkūros subjektai nėra visiškai laisvi priimdami teisės aktus. Jie privalo vadovautis Konstitucija ir įstatymais, reglamentuojančiais teisės aktų rengimą, taip pat Konstitucinio Teismo jurisprudencija. Konstitucinis Teismas vertindamas teisės aktų atitiktį Konstitucijai šalina nekonstitucingas (neteisėtas) nuostatas iš teisės sistemos, kartu jurisprudencijoje formuluoja konstitucinius formos ir turinio reikalavimus teisiniam reguliavimui:

1. Teisinis reguliavimas turi būti aiškus ir neprieštaringas, teisės sistema nuosekli ir darni; žemesnės galios teisės aktuose negalima susiaurinti teisės apimties, palyginti su ta, kuri nustatyta aukštesnės galios teisės aktuose (*inter alia* Konstitucijoje); įstatyme negalima nustatyti tokių reikalavimų (sąlygų), kuriais būtų iškreipti Konstitucijoje įtvirtinti reikalavimai; poįstatyminiu aktu negalima pakeisti įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios konkuruotų su įstatymo normomis; reikia pakeisti bei papildyti savo anksčiau priimtus poįstatyminius aktus, kad jie atitiktų vėliau priimtą įstatymą, arba panaikinti savo anksčiau priimtus aktus, jeigu juose nustatytos teisės normos prieštarauja įstatymo normoms.

2. Teisėkūros subjektai teisės aktus turi leisti tik neviršydami savo įgaliojimų; teisės aktuose nustatyti reikalavimai turi būti grindžiami bendro pobūdžio nuostatomis (teisės normomis ir principais); diferencijuotas teisinis reguliavimas turi būti grindžiamas tik atitinkamais teisės aktais reguliuojamų visuomeninių santykių subjektų padėties objektyviais skirtumais; įstatymų ir kitų teisės aktų veikimas atgaline data neleidžiamas, nebent teisės aktu būtų sušvelninama teisinių santykių subjekto padėtis ir kartu nebūtų pakenkiama kitiems teisinių santykių subjektams; teisinis reguliavimas turi būti santykinai stabilus; teisės aktais negalima reikalauti neįmanomų dalykų; nustatant teisinius apribojimus bei atsakomybę už teisės pažeidimus, privalu paisyti protingumo reikalavimo, taip pat proporcingumo principo, paisyti prigimtinio teisingumo reikalavimų.

3. Teisinis reguliavimas negali apriboti ar paneigti asmens konstitucinės teisės kreiptis į teismą; negali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį asmuo, įgyvendindamas vieną konstitucinę teisę, netektų galimybės įgyvendinti kitą konstituci-

37 Tančev, E. Teisės viešpatavimas ir teisinė valstybė. *Konstitucinė jurisprudencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis*. 2008, 4(12): 204.

38 Lapinskas, K. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas valstybės valdžių sistemoje. „*Konstitucinis Teismas ir konstitucingumo garantijos Lietuvoje*“ (konferencijų medžiaga). Vilnius: Finansų ministerijos Mokymo centro leidybos grupė, 1995, p. 29.

nę teisę; norminiai teisės aktai, reguliuojantys santykius, susijusius su konstitucinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis bei jų įgyvendinimu, neturi būti žymimi jokiais slaptumo žymomis.

4. Teisėkūros subjektas, išleisdamas atitinkamą teisės aktą, privalo nustatyti tam tikrą būtiną teisinį reguliavimą, kad nebūtų legislatyvinės omisijos (teisės spragos, kurią draudžia Konstitucija).

5. Poįstatyminiu aktu negalima nustatyti asmens teisių atsiradimo sąlygų, poįstatyminiais aktais gali būti reglamentuojami tik žmogaus teisių įgyvendinimo procesiniai (procedūriniai) santykiai, atskirų žmogaus teisių įgyvendinimo tvarka ir pan.

6. Poįstatyminis teisės aktas negali išgalioti anksčiau, negu išgalioja pats įstatymas; teisėkūros subjektai leisdami teisės aktus turi laikytis teisėkūros procedūrinių reikalavimų (*prima facie* Konstitucijos), taip pat ir tų, kuriuos yra nusistatęs pats teisėkūros subjektas.

Literatūra

- Birmontienė, T., et al. *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savi-valda*. Vilnius, 2007.
- Comella, F. V. The European model of constitutional review of legislation: Toward decentralization? *International Journal of Constitutional Law*. 2004, 2.
- Kūris, E. Koordinaciniai ir determinaciniai principai. *Jurisprudencija*. 2002, 26(18).
- Kūris, E. Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai. *Jurisprudencija*. 2009, 2(116).
- Mesonis, G. Konstitucija monocentrinėje teisės sistemoje. *Konstitucinė jurisprudencija*. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis. 2008, 4(12).
- Mesonis, G. Konstitucijos interpretacinis poreikis. *Jurisprudencija*. 2009, 4(118).
- Lapinskas, K. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas valstybės valdžių sistemoje. „Konstitucinis Teismas ir konstitucingumo garantijos Lietuvoje“ (*konferencijų medžiaga*). Vilnius: Finansų ministerijos Mokymo centro leidybos grupė, 1995.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas „Dėl piliečių nuosavybės teisių į žemę atkūrimo“. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 89-2007.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos“. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 9-199.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas „Dėl Komercinių bankų įstatymo“. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 36-915.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas „Dėl operatyvinės įskaitos sudarymo ir naudojimo tvarkos“. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 30-840.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 10 d. nutarimas „Dėl valstybinių pensijų skyrimo“. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 14-370.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas „Dėl valstybinių socialinio draudimo pensijų“. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 113-5057.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas „Dėl nuosavybės teisių atkūrimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 24-1004.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl valstybės tarnybos“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 181-6708.

- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas „Dėl teisenos nutraukimo“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 88-3475.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarimas „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schemos paskelbimo“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 72-2865.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Respublikos Prezidento ir Vyriausybės veiklos tyrimo administraciniuose teismuose, taip pat dėl Valstybinės lošimų priežiūros komisijos nario atleidimo“. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 56-2766.
- Romeris, M. *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*. Vilnius: Pozicija, 1994.
- Sinkevičius, V. Konstitucijos įgyvendinimas įstatymų leidyboje. *Justitia*. 1996, 5.
- Sinkevičius, V. Poįstatyminis teisės aktas Konstitucinio Teismo nutarimuose. *Jurisprudencija*. 2003, 46(38).
- Sinkevičius, V. Įstatymas Konstitucinio Teismo nutarimuose. *Teisė*. 2004, 50.
- Sinkevičius, V. Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos. *Jurisprudencija*. 2005, 67(59).
- Stone, S. A. The politics of constitutional review in France and Europe. *International Journal of Constitutional Law*. 2007, 5(1).
- Šileikis, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
- Tančev, E. Teisės viešpatavimas ir teisinė valstybė. *Konstitucinė jurisprudencija*. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis. 2008, 4(12).
- Tremblay, L. B. The legitimacy of judicial review: The limits of dialogue between courts and legislatures. *International Journal of Constitutional Law*. 2005, 3(4).
- Žilyis, J. *Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2000.
- Žilyis, J. Teisėkūra ir konstitucinė justicija. *Teisės problemos*. 2000, 2.

SEVERAL CONSTITUTIONAL FORM AND CONTENT REQUIREMENTS IN REGULATION WITHIN THE JURISPRUDENCE OF THE CONSTITUTIONAL COURT

Kristina Grigienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *Lithuania's Constitution entrenches the principle of the rule of law on of the requirements of which both Acts of Parliament and other legal acts have to comply with the Constitution (or other superior legal acts, in respect of which compliance of an inferior legal act or a part hereof is construed). The body which grants supremacy of the Constitution in Lithuania's legal system is the Constitutional Court. In view of this, the article focuses on concluding Acts of the Constitutional Court and analyses understanding of statutes and statutory instruments in legal scientific sources and jurisprudence of the Constitutional Court. Since, in the processes of new legislation and amendment or modification of existing statutes, all legal subjects are bound by the jurisprudence of the Constitutional Court and the official constitutional doctrine stated therein, the article aims to determine general requirements that a statute or a statutory instrument have to meet in order to comply with the Constitution.*

The article also describes the doctrine of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, adhering to verifying the compliance of statutes and statutory instruments with the Constitution in the following spheres: (a) content of norms; (b) scope of regulation; (c) form; (d) course of adoption, signing, promulgation and effect set by the Constitution and other Acts of Parliament.

Acts of the Constitutional Court specifically focus on clarification whether the principle of legal legitimacy is followed in legislation, i.e. whether the legislator takes into consideration fundamental legal requirements, forms and procedures and authority of legal subjects provided by the Constitution and other legal Acts. The principle of legitimacy in the rule of law means legitimacy of both, the form and the content. By validating compliance of legal Acts with the Constitution, the Constitutional Court eliminates unconstitutional (wrongful) provisions from the legal system, thus the constitutional control neither denies nor degrades the law, but to the contrary helps to improve the legal system and consolidates constitutional legitimacy.

Keywords: *jurisprudence of the Constitutional Court, statute, statutory instrument, constitutional requirements for legal regulation.*

Kristina Grigienė, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: konstitucinė teisė, parlamentinė teisė, savivaldos teisė.

Kristina Grigienė, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Constitutional Law, lekturer. Research interests: constitutional law, parliamentary law, self-government law.